

ΑΝΑΓΝΩΣΕΙΣ

Διαφωτισμένη δικαιοσύνη

ΣΑΡΑΝΤΗΣ Κ. ΟΡΦΑΝΟΥΔΑΚΗΣ,
Χριστόδουλος Κλονάρης. Πρώτος
πρόεδρος του Αρείου Πάγου. Από το
ορεινό Λιασκοβέτσι Ζαγορίου στη δίνη
της Έθνεγερσίας, Πανεπιστημιακός
Εκδόσεις Κρήτης, σελ. 320

Το βιβλίο του συνταγματολόγου Σαράντη Ορφανουδάκη, που τον σημάδεψε αδόκτα ο θάνατος, έχει ως σημείο αναφοράς ένα ξύπινο παιδί που γεννήθηκε στο Λιασκοβέτσι Ζαγορίου το 1788, σε μια φτωχή και ταπεινή οικογένεια, τον Χριστόδουλο Κλονάρη. Το εγχείρημα του Ορφανουδάκη δεν εξαντλείται στη συγγραφή του βιογραφικού μιας σημαντικής προσωπικότητας του 19^{ου} αιώνα που συνέβαλε στη θεσμική και δικαστική συγκρότηση του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους, αλλά όπως γράφει ο ίδιος, η συγγραφή του «εκτεινόταν και στην προσπάθεια να τοποθετηθεί η προσωπικότητα του Κλονάρη στο πλαίσιο των περιστάσεων και, γιατί όχι, να επιχειρηθεί και η ανίχνευση των καταβολών που επηρέασαν τη σκέψη του και την εν γένει συμμετοχή του στα κοινά» (σ. 293).

ΤΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΗΣ ΑΡ. ΝΤΑΤΗΣ

Πράγματι, το πλαίσιο των περιστάσεων δίνει στο βιβλίο το εύρος και το πλέγμα των αναφορών που καθίστουν κατανοητή τη σταδιοδρομία ενός ταπεινού χωριατόπαιδου, ενώ παράλληλα συνιστά μια παράμετρο ιστορικής αυτογνωσίας. Με την νομική και ιδιαίτερα την συνταγματική αλλά και την ιστορική του κατάρτιση, αξίες διαθλασμένες στην υπερωσιαστική διάνοια και στο γενναίο φρόνημα που τον σημάδευσαν, ο Ορφανουδάκης ικνύλαται την ελληνική πραγματικότητα λίγο πριν και αρκετά μετά, την κρίσιμη συγκυρία της Επανάστασης του 1821.

Ο Κλονάρης γεννήθηκε σε μια εποχή που εγκυμονούσε πολυεπίπεδες ρήξεις και ευαγγελιζόταν εφοίλους χρόνους* σε μια εποχή μεταβάσεων και ανατροπών. Στα τέλη του 18^{ου} και σχεδόν στο πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα, τα ανοίγματα που αφορούσαν στην οικονομία με την ανάπτυξη του εμπορίου, στην ενθάρρυνση της εθνικής ανεξαρτησίας των υποδούλων λαών και στη διαμόρφωση μιας πνευματικής elite που συμεριζόταν το κληροδοτήμα των διαφωτιστικών ιδεών της Ευρώπης, ήταν διακριτή στον Βαλκανικό χώρο με πρωτοπόρα την ελληνική εθνότητα. Σημείο αναφοράς η ΒΔ Ελλάδα και ενδεικτική περίπτωση η πόλη των Ιωαννίνων και η ενδοχωρα της* αξιοσημείωτη υπήρξε, λίγο πριν την Επανάσταση, η κίνηση για τη δημιουργία αυτόνομης Ηγεμονίας των Ζαγοροχωρίων, με παρακόλουθο τον ίδρυση «Κεντρικής Επιστημονικής Σχολής». Συναρτημένη με τα παραπάνω, όπως επισημαίνει ο συγγραφέας, ήταν η πρόνοια για τη διαμόρφωση στελεχών, ικανών να καλύψουν τις λειτουργικές ανάγκες του εγχειρήματος (σ. 32)* με δεδομένο φυσικά ότι οι προϋποθέσεις για τη συγκρότηση μιας κατηγορίας πεπαιδευμένων με εξειδικευμένες γνώσεις (ιατρικής, νομικής κλπ.) είχαν ήδη δρομολογηθεί από την ανάπτυξη των εμπορικών και πνευματικών διαδρομών που συνέδεαν τον εντοπίο πληθυσμό με τη διευρυμένη Βαλκανική επικράτεια και με τη Δυτική Ευρώπη.

Οι πηγές για τα πρώτα χρόνια αλλά και γε-

νικά για την ιδιωτική ζωή του Χριστόδουλου Κλονάρη είναι περιορισμένες. Αντίθετα, η δμιόσια εικόνα του, όπως προκύπτει από τη συμμετοχή του σε θεσμικά όργανα και πολιτικά αξιώματα, καθώς και από κείμενα του ίδιου (επιστολές, αγορεύσεις και ομιλίες, μαρτυρίες για τις δικαιοκίες και τις συναρτημένες με αυτές πολιτικές παρεμβάσεις του, λανθάνουσες πληροφορίες σε παράπλευρα κείμενα) είναι διακριτή και αξιόλογη. Πρόκειται για ένα στίγμα ζωής που διαλέγεται με τις, υπό συγκρότηση, πολιτικές και δικαιοκίες δομές του νεοσύστατου ελληνικού κράτους και αθρώνεται σε σφαίρες ετεροκαθορισμένων δράσεων. Και ακριβώς τις κρίσιμες τομές αυτού του δημόσιου διαλόγου οικονομίες με επιστημονική ακρίβεια ο Σαράντης Ορφανουδάκης.

Η πρώτη σφαιρα δράσεων αφορά στην παιδεία του Κλονάρη. Ο συγγραφέας διατρέχει τα κομβικά σημεία της εγχαρμιασμένης του μικρού Χριστόδουλου, με τη συγγνωστή ταχύτητα που υπαγορεύουν τα λιγοστά τεκμήρια. Πρώτα γράμματα στη γενέτειρα από τον ιερέα του χωριού* ακολουθούν τα Αμπελάκια, το Ελληνικό Σχολείο της Ραφάνης και στην ηλικία των 20 χρόνων τον βρίσκομε ήδη υποδιδάσκαλο στην «Σχολή της Κοζάνης». Εδώ, μαζί με το προφορικό σύστημα παιδείας με το οποίο τον είχε εξοπλίσει το καταγωγικό του περιβάλλον, τελειώνει και η εγχαρμιαση μαθητεία του Κλονάρη στα πλαίσια των δυνατοτήτων της ελληνικής ενδοχωρας. Ακολουθεί η μαθητεία του έξω από τα γεωγραφικά της όρια, με διάμεσο σταθμό το Βουκουρεστί. Στην «Αυθεντική Σχολή» του Βουκουρεστίου, Ελληνικό σχολείο με ανοικτούς ορίζοντες στις επιστήμες και στα γράμματα, διαμορφώνονται οι βουλές του νομικού και πολιτικού μέλλοντος του νεαρού Κλονάρη.

Το 1817, 25 χρόνων, το προικισμένο παιδί από τα Ζαγορία φθάνει στο Παρίσι* θα παραμείνει στην πόλη των Φώτων έως το 1825, οπότε θα κατέβει στην επαναστατημένη Ελ-

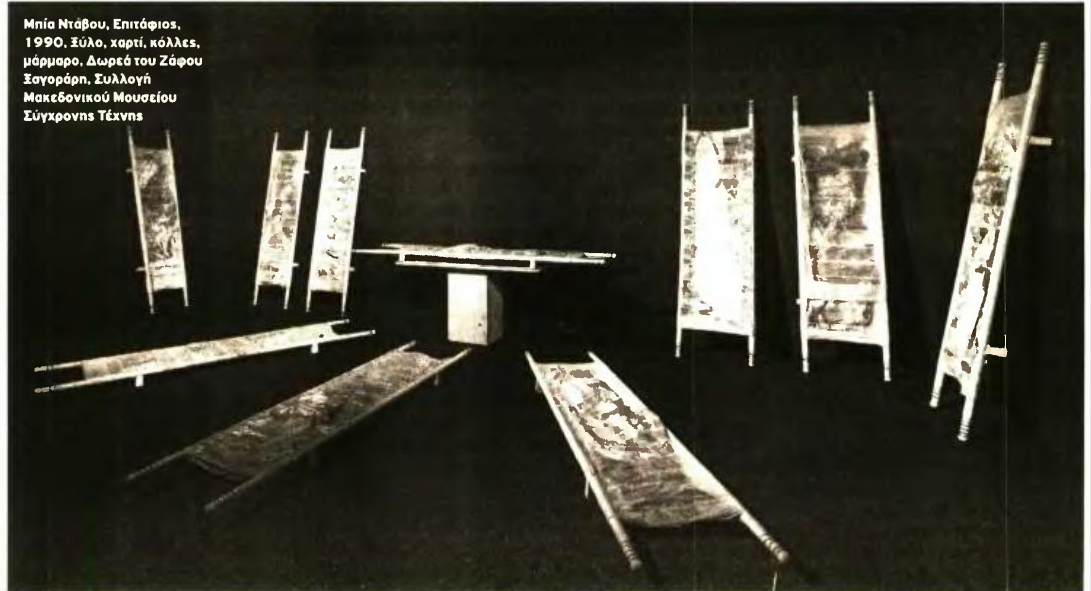
λαδα. Ο Ορφανουδάκης στηριγμένος στις περιορισμένες ειδήσεις για την εξειδικευμένη, ανώτατη παιδεία του και στις σχετικά επαρκείς για την εκεί παραμονή του αναφορές, με συνδυαστική και κριτική σκέψη, σκιαγραφεί τους όρους και τα όρια της πνευματικής συγκρότησης του Κλονάρη. Στο Παρίσι ο κύκλος Κοραή με τον οποίο συναναστρέφεται λειτουργεί ως άτυπο ίδρυμα ανώτατης παιδείας. Εκεί διαμορφώνονται συνειδήσεις με σημείο αναφοράς τις ιδέες του διαφωτισμού και συσπειρώνονται πρόσωπα σαφώς υποψιασμένα για την κυοφορούμενη Επανάσταση του υποδούλου Ελληνισμού* μια σπουδαίωση, αλλά ετεροκαθορισμένη ως προς τις κοινωνικές καταβολές της νεότητά, αποφασισμένη να συμμετείχει με την πολυσοχιδή δυναμική της στη συγκρότηση του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους.

Η πνευματική εκκόλαψη του Κλονάρη σφραγίζεται από το σύστημα σκέψης του Κοραή και κοντά του δραστηριοποιείται πολιτικά συμμετέχοντας στο Ελληνικό Διενθνητήριο των Παρισίων που εκείνος συγκρότησε* από το άλλο μέρος, ο Μαυροκορδάτος και ο κύκλος της ορίζουν εν πολλοίς τις πολιτικές επιλογές του, τις οποίες με συνέπεια θα τηρήσει, ενώ οι νομικές σπουδές του παγιώνουν το ήθος της πολιτικής και δικαιοκίας του δράσης. Αξιοσημείωτη είναι η συμβολή του στην προσπάθεια του C. Faugier να συγκροτήσει το corpus των Ελληνικών Δημοτικών Τραγουδιών. Παράλληλα, σε βάθος χρόνου, σημαντικά υπήρξαν τα συναπαντήματα του Κλονάρη με προσωπικότητες του ευρύτερου κύκλου του Αλ. Μαυροκορδάτου, όπως των: Αν. Πολυζωίδη, Γ. Πραϊδη, Γ. Σπανιολάκη Γ. Ψύλλα και Σπυριδώνα Τρικούπη. Οστόσο, στον κύκλο του Μαυροκορδάτου ανηκαν και δύο άλλα εμβληματικά ως προς τη σχέση τους με τον Κλονάρη, πρόσωπα: οι Ι. Ορλάνδος και Α. Λουριώτης* πρόσωπα που εμπλέκονται στα πρώτα δάνεια των άγγλων τραπεζιτών προς τους επαναστατημένους Έλληνες. Εδώ οφεί-

λεται και το παράπλευρο συναπάντημα του Κλονάρη με τον ποιητή Ανδρέα Κάλβο!

Το 1825 ο Κλονάρης κατεβαίνει στην επαναστατημένη Ελλάδα. Η νομική του παιδεία και η δεδηλωμένη βούλησή του να συμμετείχει ενεργά στη διαμόρφωση των δικαιοκίων και πολιτειακών θεσμών ανοίγουν μπροστά του πεδία δράσης και δοκιμασιών. Κατεβαίνει σε μια υπό διαμόρφωση πατρίδα που αγωνίζεται να αυτοπροσδιοριστεί και να αναγνωριστεί ως εθνική και πολιτική οντότητα* τα μέτωπα πολλά, με οξείες εσωτερικούς ανταγωνισμούς που διαχειρίζονται οι Προστάτιδες Δυνάμεις, με απώτερο στόχο τον έλεγχο της γεωπολιτικής προοπτικής της χώρας και πάντα με αιχμή την αποτροπή της ρωσικής διεύθυνσης στην Ανατολική Μεσόγειο. Σε αυτό το οκνηκό το αίτημα πολιτικής διαχείρισης της επαναστατικής πραγματικότητας οδήγησε στη συνταξη των δυο πρώτων Καταστατικών Χαρτών (Προσωρινά Πολιτεύματα Επιδαύρου και Άστρους). Στη διαμόρφωση του τρίτου κατά σειράν, του Συναγματος της Τριόλης συμμετείχε και ο Κλονάρης. Πρόκειται για ένα κρίσιμο κεφάλαιο της προσημείας του Ορφανουδάκη, το οποίο ο συγγραφέας, γνώστης της συνταγματικής ιστορίας της χώρας παρακολουθεί εν εγρηγόρει, διαλεγόμενος με τα πρόσωπα, τις ιδέες, τις αρχές, τις αντικρουόμενες αξιολογήσεις αλλά και τις τύχες του τελευταίου Συναγματος, ιδιαίτερα μετά την έλευση του Ι. Καποδίστρια.

Με την ίδια επαγρύπνηση ο συγγραφέας παρακολουθεί τη συμβολή του Κλονάρη στο νομοθετικό έργο του Ι. Καποδίστρια, τονίζοντας την εμπιστοσύνη του Κυβερνήτη στον καταξιωμένο νομικό τον οποίο έιορτιζε μέλος στο Συμβούλιο Πανελλήνιο [23-1-1828], στη συνέχεια στην τριμελή νομοπαρασκευαστική Επιτροπή [29-3-1828] και το 1829 τού αναθέτει το λειτουργήμα του Δημόσιου Συνήγορου (Εισαγγελέα) στο αρτίωστατο Ανεκκλησιον Κρητιον. Στον «εισόδιο λόγο του»,

Μπία Ντάβου, Επιτάφιος, 1990, Ξύλο, χαρτί, κόλλες, μάρμαρο, Δωρεά του Ζάφου Ζαγοράρη, Συλλογή Μακεδονικού Μουσείου Σύγχρονος Τέχνης

ΑΝΑΓΝΩΣΕΙΣ

ΦΥΛΛΑ ΣΤΟΝ ΚΑΙΡΟ

Ο πίνακας

» Ένα παλιό τραύμα, μια ανάμνηση από αλλοτινούς καιρούς, μια θαμπή θύμηση ενός προσώπου, απασχολούσαν τον ερμηίτη μέρες τώρα. Όμως κατά βάθος ήξερε ότι όλα αυτά δεν είχαν σημασία. Ο χρόνος είχε αδειάσει.

Πήρε τον δρόμο του κατά το κονάκι του Αλβανού καλλιτέχνη φίλου του. Ήθελε να δει τι καινούργιο έβγαζε το φλογισμένο μυαλό του. Όσο ήσυχος κι αν ήταν όλες τις άλλες ώρες, όταν καθόταν μπροστά στο καβαλέτο κι έπιανε το πινέλο δεν έβλεπε τίποτε και δεν άκουγε τίποτε. Ο ερμηίτης κοιτούσε σιωπηλός και ο Αλβανός φίλος του ζωγράφιζε.

Το κονάκι του είχε θέα τη θάλασσα. Όμως ο ερμηίτης είχε άλλα στο νου του για σήμερα. Είχε πολλές απορίες για την πορεία του φίλου του. Σημεία περίεργα που πάντα του σκόταζαν το πρόσωπο. Μια ζωή που είχε παράξενη ρότα. Δεν πίστευε ποτέ ότι αυτά τα πάνω κάτω της ζωής του φίλου του τον είχαν αλλάξει κατά βάθος. Θεωρούσε επίσης ότι ο φίλος εξέπεμπε έναν ερωτισμό ενδιαφέροντα. Όλες οι κινήσεις του είχαν ένα χορευτικό στυλ, ενός χορού βαλκάνιου, συρτού με μια νότα ευρωπαϊκή, αλλά στο εσωτερικό του υπήρχε ένα λυγμικό ταγκό.

Ο ήλιος είχε ανέβει πάνω από την θάλασσα, όταν έφτασε στο κονάκι του φίλου του. Εκείνος είχε σταματήσει να ζωγραφίζει και τραγουδούσε, ένα παλιό ελλη-

νικό τραγούδι. «Μια ζωή συνενοχή και πώς γουστάρω/ τα πιο μεγάλα ψέματα στα πιο αθώα βλέματα...». Πού ήσουν συνενοχος και ποιούς απάτησες, ρώτησε τον φίλο του. Εκείνος σταμάτησε, τον κοίταξε με ένα μελαγχολικό βλέμμα και του είπε απλά: «Τον πρώτο που απάτησα, είναι ο εαυτός μου. Συνένοχος υπήρξα στις δικές μου ψευδαισθήσεις. Από κει ξεκίνησαν όλα, γι' αυτό πάντα δεν ζω μια ζωή στο μυαλό μου. Πάντα περπατώ σε διαφορετικούς δρόμους».

Το βλέμμα του ερμηίτη έπεσε πάνω στον τοίχο. Μια ζωγραφιά του κίνησε την περιέργεια. Ο φίλος του είχε κάνει μια Παναγιά που το στήθος της έβγαине γυμνό και δίπλα της σκυφτός πάνω στο στήθος της ήταν ένας Μάρκος ευαγγελιστής. Παράξενο σύμπλεγμα. Ο ερμηίτης ταράχτηκε. Το πρόσωπο του Μάρκου ήταν αυτό που τον συγκλόνησε.

Ήταν σαν να έβλεπε σε κείνο το πρόσωπο το Άουσιβιτς εννομένο με το γοπευτικό πονεμένο πρόσωπο ενός εφήβου. Και η Παναγιά είχε ύφος καθόλα γυναικείο, αλλά συνάμα και μητρικό. Γύρισε στον ζωγράφο και του είπε: «Αυτός ο πίνακας είναι φτιαγμένος με μνήμη και αίμα. Είναι μια σπουδή την ερμηία και στην αγάπη. Είναι μια σπουδή σε όλα όσα διακόνισα από τα νιάτα μου μέχρι σήμερα».

ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΣΑΚΕΛΛΙΩΝ

Δούλευε ήσυχος, τό μάπ του ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΤΗ στέκει άγρυπνο γιά τήν έφαρμογή τών έργατικών Νόμων

ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΡΓΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Αφίσα Εθνικής Συνομοσπονδίας Εργατών της Ελλάδος, 1936-1941, Τυπογραφείο «Ασιώτη-ΕΛΚΑ», Κληροδότρια Αλέξανδρου Θ. Μπενάκη, Συλλογή Εθνικής Πινακοθήκης - Μουσείου Αλέξανδρου Σούτζου

τον οποίο ο Ορφανουδάκης με εμβρόθια αναλύει, απηχείται η σκέψη πολιτικών φιλοσόφων «που θεωρούνται ως οι 'καταβολές', άλλως οι 'ενθέσεις' του φιλελεύθερου συνταγματισμού» (σ. 145). Παράλληλα καταγράφει και αναδεικνύει τις συναίνεσεις, τις διαφωνίες και τους ενδοιασμούς του σχετικά με νομοθετικές προδιαγραφές όπως λ.χ. η νομική κύρωση του εθιμικού δικαίου (σ.132, 135) ή η υιοθέτηση της αρχής της επείκειας. Η προσέγγιση της προσωπικότητας του εκσυγχρονιστή Κλονάρη από τον συγγραφέα είναι πολυεπίπεδη και στοιχειοθετείται ως κατοπριόμος του διάλογου της με τις θεσμικές, δομικού χαρακτήρα σταθερές, μιας αστάθμητης ιστορικής συγκυρίας. Ωστόσο οι δύο σκολοί καιροί διασαλεύουν τις βεβαιότητες, και ο Κλονάρης με αφορμή την υπόθεση Φαρμακίδη, απομακρύνεται από τη θέση του Δημόσιου Συνηγόρου [13-7-1830].

Η περαιτέρω σταδιοδρομία του κατανέμει στις εξίσου δύσκολες συγκυρίες που ακολουθούν τη δολοφονία του Ι. Καποδίστρια. Η νέα κατάσταση εγκαινιάζει για τον έγκριτο Ηπειρώτη, όπως δηλώνεται και στον τίτλο του βου κειφ του βιβλίου «Ο Κλονάρης στο Διοικητικό προσκήνιο» μια προϊούσα πολιτευτική καταξίωση. Ο συγγραφέας μας δίνει μια εμπειριστατωμένη εικόνα αυτής της σταδιοδρομής, εξετάζοντας και κρίνοντας τις νομικές, δικαιοτικές και πολιτικές επιλογές του Κλονάρη και τις συνάψεις τους με τα δραματικά συμβάντα των καιρών. Στο παραγμένο διάστημα που ακολουθεί τη δολοφονία του Κυβερνήτη ο Κλονάρης αναλαμβάνει το υπουργείο Δικαιοσύνης, συμμετέχει δηλαδή στο πενταμελές Συμβούλιο των Γραμματέων (Υπουργικό Συμβούλιο). Η σύνταξη ενός νέου «Οργανισμού Δικαστηρίων» συνιστά το πρώτο του εγχείρημα ως δημοσίου λειτουργού. Πρόκειται, όπως επισημαίνει ο Ορφανουδάκης, για έναν κώδικα δικαιοδοσίας με θεωρητική τεκμηρίωση και τολμηρές προτάσεις αναδιοργάνωσης της λειτουργίας του δικαστηρίων, μεταξύ των οποίων και το άρθρο για τη «δημοσιότητα των συνεδριάσεων των Δικαστηρίων». Ο Κλονάρης και μετά την άφιξη του Όθωνα [6-2-1833], παρέμεινε υπουργός Δικαιοσύνης στην υπό τον Σπ. Τρικούπη κυβέρνηση μέχρι τις 13-4-1833, οπότε και αντικαταστάθηκε από τον Γ. Πραϊδη. Στο διάστημα της διοικητικής του άγριας, υπό το καθεστώς της Αντιβασιλείας, υπερασπίστηκε στη δική Κολοκοτρώνη τον Δ. Πλαπούτα συμβάλλοντας αποφασιστικά, όπως επισημαίνει ο Σ. Ορφανουδάκης, στην αποτροπή της καταδίκης σε θάνατο των δύο αγωνιστών.

Η συμβολή του στην διαμόρφωση δικαιοδοτικών κωδικών είναι αισθητή και στην προσπάθεια της Αντιβασιλείας να αναδιορθώσει, με τον εντεταλμένο Αντιβασιλέα Γ. Λ. Μάουερ, το δικαιοτικό σύστημα της χώρας. Αιχμή αυτής της συνεργασίας ήταν για άλλη μια φορά το εθιμικό δικαιο και αποκαλυπτική η συναφής μαρτυρία του Μάουερ: «Παρακάλεσα στην αρχή ιδιώτες και εμπόρους να με διαφωτίσουν, αλλά πέρασαν μήνες και δεν είχα γίνει τίποτε. Σκέφτηκε τότε ο υπουργός Δικαιοσύνης, κ. Κλονάρης να συντάξει ένα ερωτηματολόγιο πάνω σε βασικά θέματα που ρυθμίζονται συνήθως σύμφωνα με τα έθιμα του κάθε τόπου, και να ζητήσει από τα δικαστήρια και τις κοινότητες μίαν επίσημη απάντηση».²

Δύο ακόμη γεγονότα του 1835 κορυφώ-

νουν την νομική και πολιτική καταξίωση του Κλονάρη: ο διορισμός του στη θέση του Προέδρου στον νεοσύστατο Άρειο Πάγο [13/1/1835] και ταυτόχρονα στο Οθωνικό Συμβούλιο Επικρατείας. Τελικά θα αποβιώσει πρόωρα το 1849, ως Πρόεδρος του Άρειου Πάγου. Ο Ορφανουδάκης αναδεικνύει δύο ακόμμη κρίσιμες στιγμές της σταδιοδρομίας του Κλονάρη αυτής της περιόδου: το θέμα της αυτοκτονίας και τη στάση του ως Συμβούλου της Επικρατείας τη νύχτα της 3^{ης} Σεπτεμβρίου του 1843. Και στα δύο η πολιτική σκέψη του, εμποτισμένη, όπως επισημαίνει ο συγγραφέας, από τις διαφωτιστικές ιδέες ως εμπράγματα αξίες «ρεαλιστικής πολιτικής» τον οδήγησαν σε αποφάσεις που υπαγόρευε η ιστορική συγκυρία, δηλαδή την παραδοχή της συνταγματικής μοναρχίας.

Ο Σαράντης Ορφανουδάκης σκιαγράφησε με συγγνωστή επιστημονική ευθύνη το πλέγμα της δημόσιας ζωής του Κλονάρη και τη δημιουργική συμμετοχή του στον αγώνα της ελληνικής εθνότητας να συγκροτηθεί σε Εθνικό Κράτος. Η υπόρρητη προβληματική του βιβλίου προκαλεί πικρές σκέψεις που βεβαιώνουν τις ανίστες δομές εξάρτησης της ταπεινής πατρίδας.

Υγατο καίρε στον αλησμόνητο, γενναϊόδορο και πολυγαπημένο Σαράντη.

¹ Αναφέρομαι στο περιεχόμενο επιστολής [Παρίσι, 22 Αυγούστου, 1825] του ποιητή προς τον φίλο των εφηβικών χρόνων του στο Λιβόρνο, Α. Λουριώτη που βρίσκεται με τον Ι. Ορλάνδο στο Λονδίνο, για την υποθεση του γνωστού δανείου. Ο Κάλβος αναφέρεται στον ώριμο πια Χρ. Κλονάρη λαν απαξιωτικά. Βλ. Σπύρος Ι. Αοδρακάς, Ελληνική Κωνωνία και Οικονομία η και θι άωνες, «Ερμής» Αθήνα 1982, σ. 288

² Γεώργιος Λούντβιχ Μάουερ, Ο Ελληνικός λαός, δημόσιο, ιδιωτικό και εκκλησιαστικό δικαιο, από την έναρξη του αγώνα για την Ανεξαρτησία ως την 31^η Ιουλίου 1834 [μφρ Όλγα Ρομπάκη. Επιμέλεια: Τάσος Βουρνός], «Συλλογή», Αθήνα 2007, σ. 146. Η συγκεκριμένη καταγραφή φέρνει στο νου τη θέση του Κλονάρη δίπλα στον Cl. Fauriel, αλλά και τις δυσκολίες των πρώτων συλλογών παραμυθιών όπως μαρτυρεί ο Johann G. Von Hahn [1848]. Βλ. Ελληνικά παραμύθια [επιλογή επιμέλεια Δ. Κούρτβικ | Opera, Αθήνα 1991, σ. 14

ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΤΩΡΑ ΓΡΑΦΟΝΤΑΙ

Έκθεση φωτογραφίας για τους πρόσφυγες

Τη βλέπω μαζί με άλλες τραμπαλίζεται ήσυχη η θάλασσα ακόμα αγκιστρωμένα μάτια επάνωτι κάνει να στρέψει πίσω το κεφάλι ένα πλεξούδι τής τραβεί το παιδί και ξεκινούν τάρα κοιάτά μόνο μπροστά

Μόνη πατά ξανά κώμα στεγνό

Α αυτή τη σκηνή την έχασες Ai Wei Wei που τ' όνομά σου μονάχο του τίποτα δε λέει τι κι αν ξαπλώνεις πρηνηδόν στις Λέσβους τις ακτές στα χαλκία με το κεφάλι πλάι

κσιτώντας για λίγο τον κόσμο από κάτω σαν τον Αϊλάν δεν πρόκειται να νιώσεις μικρό κορμάκι εκείνο παγωμένο μεγάλο εσύ ζεστό

μέσα στη θαλπωρή της τέχνης

Όμως εντάξει βγάλε τη φωτογραφία για τον καλό σκοπό να βρούμε και οι εσπέριοι στο λήμμα: ενσυναίσθηση θα χρεμάσει βεβαίως πρώτα κοστολόγησε θα πάρει χρόνο

Εν τω μεταξύ καλό εσύ ξεπούλημα στην έκθεση δε λέω κάτι θα κατάλαβες από της προσφυγιάς τον πόνο ακόμα έχουν λεκέδες οι ακτές ακόμα φέρνουν φωνές τα κύματα ρούχα αδειανά χρωματιστά μαντήλια

Μόνο τα βράδια πρόσεχε που όλο και κάποιος σώμα ξεπροβάλλει από τα αζήτητα μη σε τραβήξει μέσα.

ΗΡΩ ΝΙΚΟΠΟΥΛΟΥ